

ครูประนอม ทาแปง

ช่างทอผ้าจากพื้นบ้านล้านนา

ครูประนอม ทาแปง
ช่างทอผ้าจากพื้นบ้านล้านนา

ชื่อ-สกุล	นางประนอม ทาแปง
วัน เดือน ปี เกิด	๑ สิงหาคม ๒๔๙๗
สถานที่เกิด	อำเภอลอง จังหวัดแพร่
การศึกษา	ประถมศึกษาปีที่ ๔
ที่อยู่	๔๖ หมู่ที่ ๒ ตำบลหัวทุ่ง อำเภอลอง จังหวัดแพร่
โทรศัพท์	๐๘๑-๙๕๑๖๖๓๙
ที่ทำงาน	๔๖ หมู่ที่ ๒ ตำบลหัวทุ่ง อำเภอลอง จังหวัดแพร่
บิดา-มารดา	
ชื่อบิดา	นายพัน ทาแปง
ชื่อมารดา	นางแก้วมูล ทาแปง

เกียรติคุณ/รางวัลที่ได้รับ

- ๒๕๓๔ รางวัลเกียรติยศ ผลิตภัณฑ์เอกลักษณ์ไทยดีเด่น กระทรวงอุตสาหกรรม
- ๒๕๓๗ ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาทัศนศิลป์ (ศิลปหัตถกรรม เครื่องถักทอ)
- ๒๕๓๘ ได้รับยกย่องเป็น “คนดีศรีเมืองลอง”
- ๒๕๔๐ รางวัลชนะเลิศ การประกวดผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ประเภทผลิตภัณฑ์จากผ้าทอลายพื้นบ้าน งานศิลปาชีพบางไทรฯ ครั้งที่ ๑๒
- ๒๕๔๓ ผู้นำอาชีพก้าวหน้าระดับจังหวัด กระทรวงมหาดไทย
- ๒๕๔๔ ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ ให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยภาคเหนือ รุ่นที่ ๑ ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (การทอผ้า) จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี
- ๒๕๔๖ ศิลปศาสตร์บัณฑิตกิตติมศักดิ์ (คหกรรมศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง รุ่นที่ ๒๙
- ๒๕๕๒ เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่สรรเสริญยิ่ง ปฐมดิเรกคุณาภรณ์
- ๒๕๕๓ ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์ - ศิลปะผ้าทอ)

ประวัติชีวิตและการศึกษา

ครูประนอม ทาแปง เกิดเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๙๗ ณ บ้านเลขที่ ๔๖ หมู่ที่ ๒ ตำบลหัวทุ่ง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ เป็นธิดานายพันและนางแก้วมูล ทาแปง เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จึงออกมาช่วยบิดามารดาทำนาทำสวน เวลารว่างฝึกทอผ้ากับคุณป้าบุญยวง อุบลัมภ์ พี่สาวของคุณพ่อพัน จนสามารถทอได้ดีและจำหน่ายได้

“ป้าทอผ้าจกแบบโบราณ ลายโบราณ เราก็นั่งดู พอป้าลुकไป ก็แอบมาทำ ลักทำ ขโมยทำ ป้าเห็นก็ว่าทำได้จนทำเป็นก็ทำขายมาเรื่อยๆ”

๐๔๓

๐๔๔

ประวัติการทำงาน

พุทธศักราช ๒๕๒๒ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทอดพระเนตรลวดลายที่งดงามของผ้าชิ้นตีนจกที่ครูประนอม ทาแปง นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย ซึ่งเป็นผ้าทอพื้นเมือง ที่มีการทอส่วนเชิงขึ้นหรือตีนขึ้น ด้วยการสอดเสริมเส้นด้ายพุ่งพิเศษเป็นจังหวะ เพื่อให้ได้ลวดลายตามที่ต้องการ จึงทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้ครูประนอมทอผ้าชิ้นตีนจกถวายให้มากกว่านี้อีก จะทรงรับซื้อไว้ พร้อมพระราชทานทุนดำเนินการให้จำนวน ๒,๐๐๐ บาท นับแต่นั้นมาครูประนอมจึงได้เปิดสอนให้ผู้สนใจในหมู่บ้านเรียนรู้การทอผ้าตีนจกแบบโบราณ เพื่อจะได้ทอถวายได้ตามพระราชประสงค์ นับเป็นเหตุการณ์ที่พลิกฟื้นคืนชีวิตให้กับผ้าทอตีนจกเมืองล่องขึ้นมาอีกครั้ง ทำให้ชาวบ้านที่ทิ้งการทอผ้าไป ได้กลับมาสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าตีนจกแบบโบราณสืบมาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาหน่วยราชการแผนกพัฒนาชุมชนอำเภอล่อง และคณะกรรมการหมู่บ้าน ได้จัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าขึ้นขึ้นเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๓๒

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ครูประนอมมีโอกาสดำเนินการฝึกอบรม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ด้านการทอผ้าเพิ่มเติมที่พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ ถึง ๓ ครั้ง

“เข้าไปก็จะเหมือนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ค่ะ จะมีเจ้าหน้าที่จากวังสวนจิตรฯ มาสอน ท่านบอกว่าเราทำฝ้ายเก่งแล้ว จะให้มาฝึกทำไหม ก็ไปเรียนฟอกไหม ย้อมไหม ทอจกไหม เรียนเกี่ยวกับสี การให้สีให้ดูจากธรรมชาติใช้ธรรมชาติเป็นห้องเรียน ดูดอกไม้ ดูดันไม้ ดูผีเสื้อ นกก็ดู มีสีอะไรบ้าง อันไหนจะต้องตัดดอก อันไหนที่จะเอามาใส่ในลายผ้า มันกลมกลืนกันมั๊ย มันเข้ากันมั๊ย มันลงตัวมั๊ย ครูเค้าจะสอนทฤษฎีสอนเทคนิคเหล่านี้ เราก็จะเอามาลองทำดู บางครั้งก็มีตัวอย่างจากเสื้อ (ฉลองพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ) ท่านเอาเสื้อมาให้แกะลาย ”

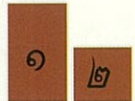
แนวทางการสร้างสรรค์งาน

ในช่วงแรกของการทำงาน ครูประนอมได้พยายามอนุรักษ์ลายโบราณทั้งหลายเหล่านั้นไว้ อย่างสุดความสามารถ โดยมุ่งเน้นผลงาน เพื่อการอนุรักษ์ ให้ผ้าตีนจกเมืองล่องไม่สูญหายไปตามกาลเวลา

“เริ่มแรกๆ ก็คือ ตั้งใจจะอนุรักษ์ลวดลายโบราณของเมืองล่องไว้ ว่ามีทั้งหมดกี่ลาย พอเจอผู้เฒ่าผู้แก่ ที่เค้ามีลายโบราณเราก็จะถามท่านเหล่านั้นว่า อันนี้ชื่อลายอะไร ใช้สีอะไรย้อม ก็จะสนใจและก็ถาม ที่น้ำมันก็จะบันทึก อยู่ในใจของเรา ที่เราจะต้องเอามาทำมาพัฒนา”

ผ้าชิ้นตีนจกเมืองล่อง จังหวัดแพร่ เป็นวัฒนธรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์ชาวไทยวนที่มีมานานนับร้อยปี ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันแสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเด่นชัด ครูประนอมบอกว่า

“การจกแบบไทยยวนเมืองล่องนั้น จะจกจากด้านในซึ่งถือเป็นด้านผิด หรือด้านไม่สวย ปมของด้ายที่จก จะอยู่ด้านบน เอกลักษณ์ของผ้าชิ้นตีนจกเมืองล่อง คือ มีตีนขึ้นสีแดง ส่วนลวดลายจะใช้สีเหลือง ขาว ดำ เขียว น้ำเงิน เป็นหลัก”

๑. ผ้าลายไหมช่อน้อยตุ่งชัย

๒. ครูประนอมอนุรักษ์ลายโบราณไม่สูญหายไปตามกาลเวลา ด้วยการนำลายผ้าของเก่ามาเป็นต้นแบบทอชิ้นใหม่

ครูประนอมทำงานสร้างสรรค์ผลงานทอในแนวอนุรักษ์ไปได้สักระยะหนึ่ง ก็ต้องหันเหไปทำงานที่ทำทายความสามารถมากยิ่งขึ้น นั่นก็คือการปรับปรุงงานทอแบบโบราณเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดในสังคมร่วมสมัย แต่ต้องยังคงไว้ซึ่งจิตวิญญาณของท้องถิ่นที่สืบสานมาจากบรรพชน

“พอนึกถึงงานอนุรักษ์เสร็จแล้ว เราก็ทำแต่ลายโบราณ ใครมาก็มีแต่ลายโบราณ ทีนี้ช่วงที่เราถวายเป็นศรัทธา ท่านทางในวังเค้าก็มีตลาดของในวังเวลาเราส่งลายโบราณเข้าไปในวังเค้าก็จะแนะนำว่า ให้ตรงนี้เปลี่ยนเป็นสีนี้นะ เวลาเธอทอก็ทอให้เต็มนะไม่ต้องเหลือพื้น มันก็เลยพัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ จากที่ตลาดต้องการของเรา พอเราไปขายที่อื่นบ้าง ลูกค้ายิ่งสั่งมาอีกว่าอยากได้ลายนี้ ทำได้มัย มันก็เลยเป็นทั้งอนุรักษ์และตามรสนิยมของตลาด แต่ใจตัวเองชอบงานอนุรักษ์ อยากจะเก็บไว้ให้ลูกหลาน ให้มันอยู่คู่บ้านคู่เมืองของเรา”

จากความเชี่ยวชาญในเรื่องลวดลายของครูประนอม ปัจจุบันครูประนอมได้สร้างสรรค์ผลงานในขั้นตอนที่ ๓ เป็นการสร้างนวัตกรรมที่ประยุกต์วิธีการทอขึ้นมาใหม่ เปลี่ยนมาเป็นการทอแบบยกตะกอก เพื่อให้การผลิตรวดเร็ว เหมาะกับยุคสมัยและความต้องการของตลาด จากเดิมที่ใช้ชนเเมนจกตามแบบโบราณ ซึ่งใช้เวลาในการทอค่อนข้างนาน ทำให้ประหยัดเวลาในการทอผ้าตีนจกมากยิ่งขึ้น และมีการประดิษฐ์คิดค้นหรือนำลวดลายใหม่ ๆ มาใช้ ผสมผสานกับลวดลายดั้งเดิมอย่างงดงามลงตัว การประยุกต์การทอผ้าจกแบบโบราณของครูประนอม นอกจากยังรักษาความสวยงามของลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์ของผ้าจกเมืองล่องใต้ดั้งเดิมแล้ว ยังเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะอนุรักษ์ผ้าทอพื้นเมืองนี้ให้คงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ครูประนอม ทาแปง จึงถือเป็นศิลปินทอผ้าที่มีความคิดสร้างสรรค์และไม่หยุดนิ่งที่จะพัฒนาหัตถศิลป์ภูมิปัญญาพื้นบ้านของตน

๑

๒

๑ - ๒. ภายในห้องจำหน่ายสินค้าบ้านครูประนอม มีทั้งงานผ้าแบบอนุรักษ์ และงานประยุกต์ที่ครูประนอมสร้างสรรค์ขึ้น

ผลงานโดดเด่น

ปัจจุบัน แม้จะมีความชำนาญในการทอผ้าตีนจกทั้งแบบโบราณและแบบประยุกต์ หากแต่ครูประนอมยังไม่หยุดนิ่งในการพัฒนาฝีมือและสร้างสรรค์ผลงานใหม่ รวมถึงงานผ้าตีนจกที่ครูประนอมกำลังรังสรรค์อยู่นี้คือ ผ้าทอตีนจก **ลายโคมช่อน้อยตุงชัย** ซึ่งครูประนอม ตั้งปณิธานไว้ว่าจะทอต่อไปเรื่อย ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพื่อเป็นผลงานฝากไว้ให้กับแผ่นดิน ปัจจุบันผ้าทอลายโคมช่อน้อยตุงชัย มีความยาวกว่า ๑๐๐ เมตร และจะยังคงถูกถักทอให้มีความยาวมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อสำเร็จสมความตั้งใจของครูประนอมในวันใด ผ้าผืนนี้จะเป็นผ้าตีนจกที่มีความยาวมากที่สุด เพื่อเป็นอนุสรณ์อันแสดงถึงความตั้งใจในการอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านผ้าตีนจกเมืองล่องหนตฤศิลป์จากภูมิปัญญาของครูประนอมนั่นเอง

“ลายโคมตัวนี้ เป็นลายผ้าโบราณของวัดสะแล่ง (อำเภอล่อง จังหวัดแพร่) ไปดักบาตรที่วัดสะแล่งแล้วเห็นครูบาท่านมีผ้าโบราณเก็บไว้หลาย ๆ ผืน แต่ไปสะดุดตาติดใจกับลายนี้ ซึ่งดูมันสลบซับซ้อน ดูมันยากจึงได้ไปเยี่ยมครูบาท่าน บอกว่าขอเย็บมาแกะลายได้มั้ย เราแกะลายได้ก็ส่งไปประกวดได้รางวัลที่ ๒ ของประเทศ แต่มันจะมีลายโคมติดมาครึ่งหนึ่งของผ้าโบราณผืนนั้น มีเพียงครึ่งดอกไม้เต็มดอก จึงมานั่งคิดว่าถ้ามันเต็มดอก ดอกมันจะเป็นอย่างไร เราก็มาทอให้เต็มดอก ก็ภูมิใจว่าลายนี้เราทำสำเร็จ เต็มเข้าไปให้เต็มดอกแล้วก็สวย ก็เลยตั้งใจทอเอาไว้ให้มันยาวที่สุด จะทอจนกว่าชีวิตเราจะหาไม่ ทอมา ๒๐ กว่าปี แล้วคะ เราก็บอกลูกว่าผ้าผืนนี้เป็นผ้าที่แม่นั่งทำเองและก็ภาคภูมิใจมากที่สุด ตั้งใจจะทำให้เป็นผ้าจกที่ยาวที่สุดในโลกอยากบอกให้โลกรู้ว่าผ้าจกที่ยาวที่สุดมีที่บ้านเราก็ให้เก็บรักษาไว้อย่าไปตัดขายเป็นชิ้นๆ”

๑

๑. ครูประนอมกับผ้าลายโคมช่อน้อยตุงชัย

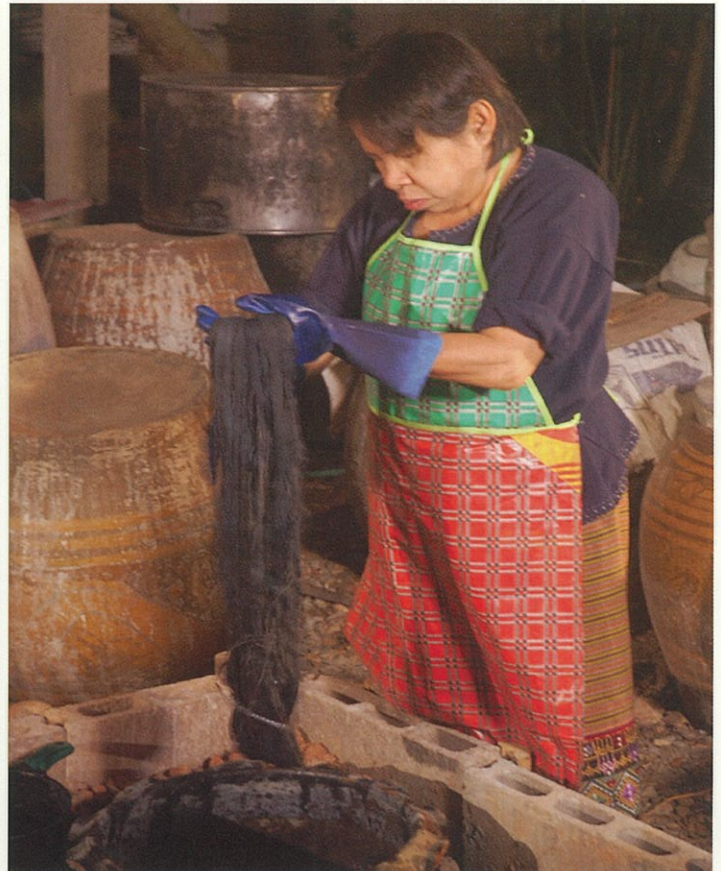
๒

๒. ครูประนอมขณะทอผ้าลายโคมช่อน้อยตุงชัย

ผลงานอันโดดเด่นอีกประการหนึ่งของครูประนอม นอกเหนือจากผ้าทอตีนจกลายช่อร้อยตุ้งซุย นับเป็นผลงานที่สร้างชื่อเสียงครูประนอมให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในแวดวงสิ่งทอพื้นถิ่น คือ ทักษะในการย้อมคราม ที่ครูประนอมมีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษและมักจะมีผู้มาขอเรียนรู้ถึงบ้าน หรือเชื้อเชิญให้ครูประนอมไปถ่ายทอดความรู้ในสถานที่ต่าง ๆ อยู่เสมอ

“สมัยเด็ก ๆ คุณแม่จะทอผ้าด้วยฝ้ายสีขาว เสร็จแล้วจะนำมาตัดเสื่อ กางเกง ให้สมาชิกในครอบครัว แล้วส่งให้เราเอาไปย้อมห้อมซึ่งพี่ของแม่เป็นคนย้อม เราก็เอาไปส่งให้ป้าเค้าย้อม ผ่านไปอาทิตย์หนึ่ง เราก็ไปถามว่าเสร็จแล้วหรือยัง ป้าบอกว่ายังไม่เสร็จห้อมมันไม่มาเราก็สงสัยมาตั้งแต่จุดนั้นว่ามันเป็นเพราะอะไรห้อมมันยังไม่มา มันคืออะไร หลังจากป้าแล้วการย้อมห้อมย้อมครามมันก็หายไปจากเมืองล่องเราจึงตั้งใจว่าจะชุบชีวิตมันขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่งให้ได้”

ครูประนอมชุบชีวิตการย้อมห้อมย้อมครามขึ้นมาใหม่

ถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นหลัง

มิใช่แค่เพียงผู้รักการทอผ้า หากแต่ครูประนอม ทาแปง ยังมีใจรักในการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าตีนจกอย่างเป็นทางการเป็นกิจวัตร ด้วยการใช้ที่บ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าตีนจกให้กับนักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจ นอกจากนี้ครูประนอมยังได้รับเชิญไปเป็นวิทยากร ให้กับหน่วยงานต่าง ๆ และเดินทางไปสอนทอผ้าให้กับกลุ่มแม่บ้านที่สนใจ ติดต่อกันเป็นเวลาหลายปีจนถึงทุกวันนี้ แสดงถึงจิตวิญญาณในความเป็นครูผู้รักสืบสานงานศิลป์อย่างแท้จริง

“ตอนที่เรียนอยู่ที่ศิลปาชีพ ทางในวังเค้าจะสอนว่าถ้าทำเป็นแล้ว กลับไปแล้ว เธอต้องไปสอนชาวบ้านทำนะ เราก็เลยตั้งปณิธานไว้ตรงนั้นว่าถ้าเรากลับไปบ้านเราต้องมาถ่ายทอดสอนให้ความรู้กับชาวบ้านที่เค้าไม่ได้เข้าไปอยู่จุดนั้น”

๗

๑. ครูประนอมถ่ายทอดความรู้ด้านการเตรียมเส้นใยฝ้าย ให้แก่กลุ่มแม่บ้าน

๑

๔

๒. - ๓. ครูประนอมถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาสิ่งทอ ให้แก่นักเรียน

๒

๕

๔. - ๕. ครูประนอมถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาด้านการทอ ให้แก่กลุ่มแม่บ้าน

๐๔๙
๐๕๐

“สิ่งที่เราสร้างขึ้นมามันมีค่าทุกอย่าง... กำลังสร้างคนตอนนี้ เพื่อที่ว่าจะไม่ให้สูญหาย
มันสร้างยากต้องสร้างคนไว้ด้วยต้องสร้างเด็ก สร้างผู้ใหญ่ สร้างทุกอย่าง”

ประนอม ทาแปง